

NÉZŐTÉR

Turner Anna

JÓ EMBER VAGY?

Te sem olvasol, helyesebben nem *lapozgatsz* magazinokat, ugye? Sokkal inkább könyveket, melyekben valódi *okosságokat* írnak. Téged sem lehet csöbe húzni olcsó marketingfogásokkal, ugye? Átlátsz rajtuk, csak nem vagy jó a visszautasításban. Vegyél, fogyassz, csapj le rá! Veszel, fogyasztasz, lecsapsz rá. Akkor az állam van érted, vagy te vagy az államért? Hasznos polgár és jó ember vagy? Az emberiség bárkájára kit vinnél magaddal? Készen állsz a halálra? Egyáltalán beszélni mersz róla? És gondolni rá? Temetés vagy hamvasztás? Köztemetőbe vagy a házad előtti kiskertbe?

Bocsárdi László másfél évtized után rendez újra a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulatánál. A kortárs Preszknnyakov fivérek szövegét állítja színpadra, *Csónak, avagy előttünk az özönvíz* címmel. *Tragico-comico-biblikus színjáték*, tűnik ki a színház műsorrendjéből az előadás önmeghatározása. Polonius is velünk, *va bene*, lesz itt minden akkor, ahogy a *Hamlet* óta tudjuk: „korlátlan színváltozás” és „a legjobb játékosok a világon”. Elvégre mégsem hallgathatom el, hogy a nézőtéren ülve egy jelentős részem a színész szakos osztálytársaim stúdiószínpados debütálását várja türelmetlenül. Színpadon az osztályvezetőm, Berekméri Katalin is, nem kizárt, hogy őt is szubjektívebb szűrőn át látom. A transzparens intermezzót követően viszont ígérem, hogy ezt a *tragico-comico-criticót* a továbbiakban a tárgyilagos teatrológus hallgató elkötelezettsége iratja velem. Kezdem.

A színpadképet nem választja el függöny a nézőtértől. Míg megtörténik a fénycsere – itt le, ott fel –, ülünk székeinken, Pavlov százhusz nyáladzó kutyája, éhezünk a kortárs magaskultúrát. Meg azt a három polcfalnyi sós csipszet, amelytől nem választ el a függöny. Ezen a ponton még nem tud nem eszembe jutni a budapesti Katona *EMBTRAG* díszletének neonfényes bevásárlóközpontja, kilométeres hűtővitrineivel. Ott tej és alma, itt csipsz. Ekkor még nem sejttem, hogy dacára a stúdiótér képzelt korlátainak, a falak itt hány és hány új térbe vánszorognak majd át, szkafanderes hordozóik karjaiban. Sokszoros az elidegenítés. Kezdve a Polonius-féle műfaji meghatározással, ami lendületből előrejelzi a színház a színházban szituációt; át a

helyszínelő hacukába öltöztetett díszítőkön, ami talán valamiféle büntényt sejtet; de még egy teljes jelenetről is kiderül utólag, hogy hosszú percekben keresztül színházi próbát néztünk. Azonban kérdéses számomra, hogy a történet fikciós jövőképe nem hordoz-e önmagában is elég elidegenítést.

Nézzük Jon, egy európai fehér férfi hétköznapi induló hétköznapiját, és ahogy közeleg az özönvíz napja a színpadon, úgy öntenek el bennünket is a gondolatok. Mert a Föld és az emberiség szerves átalakulása megszűnt pusztán konspiratív vagy tudományos-fantasztikus koholmánynak lenni. „Noénak se hittek! Akkor senki se gondolta, hogy a megszokott világuk elpusztulhat. Most viszont mindenki tudja, hogy ez bármelyik pillanatban bekövetkezhet” – mondja Artúr, a kiválasztott kiválasztottja: a gorilla, akit Jon megvásárol a jövőnek. A klímaváltozás és tájfun; a génmanipulált, sejt-módosított és kiborg lények; a mesterséges intelligencia és az álhírek világa közeleg. Most, amikor emberfelettivé lényegülni és legyőzni a halált már sokkal inkább projekt, mintsem blaszfémia, korunk kérdéseit mégiscsak muszáj önironikusan elbagatellizálni, elvégre nem lehetünk az a generáció, amely mélységesen hiszi, hogy a Föld majd pont most kezd el visszafelé forogni. Vagy a teremtő Jóurunk végre tényleg eláraszt bennünket? Meddig hagyja még, hogy istent játsszunk?

Jon elvált, a fiánál stílszerűen alig idősebb másik társat talált magának, újra is nősült, a gyermeke születését nem tartja észben, de mikor kell – „mennyi kell?” –, ad pénzt. Mindent „a maga erejéből” ért el, és nem csalja meg szeretteit – hangsúlyozza, pedig befolyása révén rendszeresen kínálkozni kezd neki nők. Íme hát, napjaink legigazabb embere, akire a sors ráerőlteti a szerencsét. Kérdés persze, hogy ez valódi szerencse-e. Kedves Jon, itt egy zacskó csipsz – tukmálja rá hősünkre árucikkét a titokzatos bolti eladó –, nem, ez nem marketingfogás –, *tényleg* van benne egy nyerőszelvény, csecse yachttal, a tiéd lehet, csak meg kéne menteni az emberiséget. Meg hát, ha jóérzésű vagy, kedves Jon, az állatokat is. Igaz, őket már nem lehet füttyel összeterelni – elvégre vagy azokat a szerencsétleneket birtokolják az állatkertek, vagy azt a területet, ahol ők úgynevezetten *szabadon* élnek, következképp a bürokrácia előbb-utóbb mindenképp közbeszól. Ja, és Jon! Itt van Salinger *Zabhegyezője* is. Igen-igen, csak így a csipszek között: „árukapcsolás”.

Gondos szétszórtságban állnak a kellékkötetek a polcokon: ahogy az öblítőket szokták összekötözni plüssmedvékkel, hogy kedvet csináljanak a házimunkához. Salinger *Zabhegyezője* eggyel szomorúbban várakoznak rá, hogy valaki levegye őket. Régi fordításban, klasszikus formában mondhatni

egy letűnt korból, egy még letűntebb korról, amikor a világ még éppen csak kezdett belenyugodni az új felosztásba. A keleti és nyugati társadalmakra – a szocialista és kapitalista –, a fejlett és fejlődő pólusokra tagolódásába. Utána lett széles a választék, vált hétköznapivá a tejfölös-zöldséges csipsz például, és még a könyveket is az erre a célra épített polcokon tárolták. De pont ez a széles választék, és a mindennek parttalan kizsákmányolása vezetett ahhoz az özönvízhez, amely elől most létfontosságú volna megmenekülni.

Bocsárdi László rendezése – azt gondolom – pontosan azokkal a globális, világmindenséget érintő (a mi nyugati, kicsit balkáni buborék-világmindenségünket érintő) kérdésekkel állítja szembe a nézőt, amelyekkel a színháznak ma foglalkoznia kell. Üdítő, hogy ezt Marosvásárhely színháza is megteszi.

Egy lehetséges jövőképben járunk. Se nem utó-, se nem disztópikus ez a jövő, csupán egy esetlegesen bekövetkező kép. Mert ugyan a hatalmi viszonyok egyértelműen átrendeződtek: „elárasztottak bennünket ezek a...”, hangzik el – de nem tudhatjuk, pontosan kik. Ezek a valakik – sugallja az előadás – bizonyára a Közel-Keletről és a muszlim világból érkeztek. Itt, a bölcsesség bölcsőjében, Európában még egy fiktív jövőképhez is csak így állhatunk hozzá. Hogy nem tudjuk, kik, de elárasztottak. Pont úgy, ahogyan az özönvíz. Az meg ugye nemcsak árad, de ki is mos, nem csoda hát, ha a mentőcsónakot egy *rendes európai* kapja. Noha ebben a fiktív valóságban olyan behemót multinacionális vállalatóriások küzdenek a létfenntartásért, mint a Lay's, és a boltokban csak sós csipsz kapható, és a szépirodalom legfeljebb manipuláció útján értékesíthető, Bocsárdi rendezésében ez a valóság nem ördögtől való, csupán eltér az általunk megszokottól, következtetésképp helyenként nosztalgia hatja át. A berendezkedés megváltozott ugyan, talán az országhatárok is, nem tudni, de az ember nem változott. Szeret és féltékeny, hisz és hiteget, dolgozik és elfelejt élni. Magazinokból tájékozódik. Továbbra is a foglalkozása és a rendszerben betöltött szerepe határozza meg identitását; neve az emberek közül csak Jonnak van. Az előadás tökéletesen rávilágít, hogy bár törvényekkel és szabályokkal van kikövezve az életünk, ezek úgy változnak, ahogy a politikai és a vallási vezetők szele fúj. Rávilágít a szabályok közmegegyezéssel, ilyesformán gyakran következtetés és értelmetlen voltára. A drogfogyasztás is addig legitim, míg az anyag bolíviai, és nem iráni. „Képzeljük csak el, ha mindenki elkezdene úgy tenni, ahogy neki kényelmes. Az állam tennivaló nélkül maradna” – hangzik el a tenyérbemászó és felelősségteljes *hivatalnokot* játszó Kovács Botond szájából.

Az előadás fajsúlyos témaválasztását jó ízlésű humor ellenpontozza. László Csaba fásult *Jonja*, ahogy női fehérmeműt szaglászik; Biluska Annamária bájos és előrelátó *idős hölgye*, aki békében van a másvilág gondolatával; Bokor Barna, ahogy mondhatni tűzijátékozik a szűk látókörű, de semmiképp sem ostoba *rendőr* szerepében; mikor Berekméri Katalin *színésznője* robotikus érzékletességgel meséli, hogyan elégítette ki vén szomszédját, mintegy nagylelkű életmentő gesztusként; Moldován Orsolya és Meszesi Oszkár szupervicces *Kent tács dísz!* etűdje; vagy Németh B. Kristóf *gorillája*, aminek súlyos jelmeztéstébe Németh nevével könnyed mozgással lehel életet – mind jó ritmusban lazítják a darab filozofikus világvége hangulatát.

Bartha József színpadképe váratlanul sokszor alakul át, váratlanul sokfélévé és váratlanul lassan. Gördülő-guruló, kétoldalú falpanelek jelenítenek meg bevásárlóközpontot, lakásbelsőket, hivatali szobát, hátsó udvart, de még konyhát is csapteleppel és igazi folyóvízzel. A részletgazdag színpadi tér nem egyszerűen módosul, de állandóan változik mérete, formája és színe is. Az óhatatlanul felmerülő kérdésre, hogy az átállások miért történnek ennyire feldolgozhatatlanul lassan, hiába nincs másom se, csak időm gondolkodni, nem kapok egyértelmű választ. Igaz, a mellettem ülők cukorkapapír-bögyörgetése és telefonképernyőik felvillantása sem jótékonyan járul hozzá az amúgy érdeklődő elmélyülési szándékomhoz. Miközben a védőruhába öltöztetett díszítő munkatársak koncentrált kényelmességben sétálnak kezeikben a díszletelemekkel, olyasmik jutnak eszembe, hogy mi, akik azonnal és készen akarunk kapni mindent, most kénytelenek vagyunk tudomást venni az emberi léptékről és a láthatatlan munkáról.

Mikor már mindenki értesült az özönvízről és a menekülési szükségéről, mikor Jon elbúcsúzott volt feleségétől, és megvett egy gorillát is: az egyetlen állatot, amit magával tudna vinni a yachtra, mikor Jon fia bizarr családi körben megünnepelte a születésnapját, fiatal mostohaanyjával és egy kisebb terrorelhárítási szervezet társaságával becucozva, akkor a csőd szélén álló Lay's vállalat képviselői házhoz jönnek, és alkut ajánlanak. Ők nem gondolták komolyan ezt a nyerőszelvényesdit, csak elfogadták a piackutatók javaslatát. Nekik nincs forrásuk ekkora nyerevényjátékra, de yacht helyett itt ez a csónak, fogadd el bátran, Jon, mert a pereskedéssel úgylis többet veszítenél.

Tragico-comico-biblikus színjáték, avagy felfújható csónakban az emberiség jövője. Artúr, a gorilla csillapítja a kedélyeket. Bedobja, hogy mind Noék vagyunk. Bennünk van a sok, szelídítésre váró állat, testünkben az özönvíz. A lélek a csónakunk. Ellensúlyozva a szöveg szentimentális példabeszéd jellegét, meg persze a gigantikus és szőrös gorillajelmez tagadhatatlan

komikumát, a lehető legegyszerűbben, már szinte közönyösen szólal meg. Nem is igazán üti meg a társaság ingerküszöbét, kijózanulásukkor azonnal racionalizálni igyekeznek profetikus élményüket – csak a buli hevében hallucinálhattak.

Az ember nem változik. Az ember félti pondró kis életét, hitvány kis ingóságait. Ha gumicsónakon kell megmenekülni, hát azon fogunk, és minden taktikát bevetünk, hogy az *újrakezdésnél* majd felülvizsgálás nélkül tölthessük be régi szerepünket. „Állam, pénz, haza, útlevelellenőrzés, színház... ugyanaz a baromság!” De ahogy Jon a három órával ezelőtti csipsz- és könyvvásárlás közben belengette John Lennon gyilkosságának konteóját, úgy mondhatni csehovi pisztolyként születik újjá hősünk fiában a Zabhegyező fanatikus alakja, és rezignált arccal lövi hátba apját. Mint aki a nagyobb jóért cselekszik. Hiába, „mostanában nem kifizetődő fiatalnak lenni”. Úgy fest, valójában sosem az. Meg lehet nyugodni, nem lesz itt semmiféle változás, kérem. Jól van minden így. Hitványan és pondrón.

Csakhogy Artúr – és egyedül ő – mégis csónakba száll. Zúdul az özönvíz, hömpölyögve munkához lát, és bizonyára mindent elmos a Föld felszínéről.

Presznyakov, Oleg & Vlagyimir: *Csónak*. Fordította: Kozma András. Szereplők: Jon – László Csaba; A supermarket dolgozója – Rózsa László; Feleség, *Jon felesége* – Kádár Noémi; Kamasz fiú, *Jon fia* – Berencsy Martin e. h; Színésznő, *Jon volt felesége* – Berekméri Katalin; Színész – Sebestyén Aba; Hivatalnok – Kovács Botond; Idős nő – Biluska Annamária; Idős férfi – Kilyén László/ Makra Lajos; Rendőr – Bokor Barna; Nő, *a cég képviselőjében* – Moldován Orsolya; Férfi, *a cég képviselőjében* – Meszesi Oszkár; Artúr, *a gorilla* – Németh B. Kristóf; Rendőrök – Csiky Csongor Ábel e. h., Dull Bence e. h., Kiss Péter e. h; Helyszínelők – Csiki-Tarcali Szabolcs, Fock Romulus, Magyar Aurelian, Sárosi László-Levente, Szávics Zalán, Trucza Samu, Zólyomi Endre . Zeneszerző: Bocsárdi Magor. Koreográfus: Bezsán Noémi. Díslettervező: Bartha József. Jelmeztervező: Irina Moscu. Light designer: Bányai Tamás. A rendező munkatársa: Kiliti Krisztián. Súlygó: Simon Noémi. Ügyelő: Rigmányi Lehel. Rendező: Bocsárdi László. Az előadás plakátja: Csóka Szilárd Zsolt alkotása.